

Obilježja romantizma u "Putositnicama" Antuna Nemčića

Jakić, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:817731>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij – Hrvatski jezik i književnost (jednopedmetni studij)

Lucija Jakić

Obilježja romantizma u *Putositnicama* Antuna Nemčića

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Dubravka Brunčić

Osijek, 2020.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Preddiplomski studij – Hrvatski jezik i književnost (jednopedmetni studij)

Lucija Jakić

Obilježja romantizma u *Putositnicama* Antuna Nemčića

Završni rad

Područje humanističkih znanosti, filologija, teorija i povijest književnosti

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Dubravka Brunčić

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 11. rujna 2020.

Lucija Jakic', 0111111901

ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Književno stvaralaštvo Antuna Nemčića.....	2
3. Romantizam u hrvatskoj književnosti.....	4
4. Ukratko o žanru putopisa.....	7
5. Žanr putopisa u hrvatskoj književnosti romantizma.....	9
6. Elementi romantizma u Nemčićevim <i>Putositnicama</i>	11
6.1. Nacionalno-domoljubna tematika.....	12
6.1.1. Nacionalna prošlost.....	14
6.1.2. Domovinski krajolik.....	16
6.2. Artistička italoofilija.....	18
6.3. Tamne strane stvari i grobljanska motivika.....	22
7. Zaključak.....	24
8. Literatura.....	26

Sažetak

U radu se analiziraju obilježja romantizma u putopisu Antuna Nemčića *Putositnice*. U prvom djelu rada predstavlja se autorovo književno stvaralaštvo. Prikazuje se značaj Antuna Nemčića na području hrvatske književnosti. Rad donosi kratak pregled razdoblja romantizma u Hrvatskoj. Definirana su temeljna obilježja žanra putopisa te su ukratko predstavljena i druga reprezentativna djela putopisnog žanra hrvatskog romantizma. Analizirana obilježja romantizma potkrijepljena su citatima iz književnog predloška. Nemčićeve *Putositnice* ostavile su golem trag u hrvatskoj književnosti, a za suvremenog čitatelja i dalje predstavljaju zanimljivo književno djelo.

Ključne riječi: Antun Nemčić, *Putositnice*, obilježja romantizma, putopis

1. Uvod

U ovom završnom radu analiziraju se romantičarska obilježja u *Putositnicama* Antuna Nemčića. Prikazuje se autorovo književno stvaralaštvo te recepcija književnopovijesne tradicije. Nemčić je smješten u razdoblje i izneseni su stavovi književnih povjesničara i kritičara: Dubravka Jelčića, Antuna Barca, Miroslava Šicela, Branimira Donata i Ive Frangeša. Definiran je pojam romantizma prema Marijanu Bobincu i Aleksandru Flakeru. Opisana su temeljna obilježja poetike romantizma u hrvatskoj književnosti i izdvojena su reprezentativna djela hrvatskih književnika. Definiran je žanr putopisa i opisana su temeljna obilježja s osvrtom na Deana Dudu i njegovu raščlambu putovanja i značenje instance putnika. Također su ukratko predstavljene najznačajniji putopisi razdoblja hrvatskog romantizma: *Pogled u Bosnu* Matije Mažuranića, *Put u gornje strane* Stanka Vraza i *Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Albanije, Krfa i Italije* Ivana Kukuljevića Sakcinskog. U poglavlju *Elementi romantizma u Nemčićevim Putositnicama* ukratko se opisuju osnovna obilježja putopisa *Putositnice* i analiziran je *Predgovor*. Potpoglavlja donose analizu izdvojenih obilježja romantizma. Opisana je nacionalna-domoljubna tematika koja je raščlanjena na potpoglavlja nacionalna prošlost i domovinski krajolik. Opisuje se Italija, cilj putnikova putovanja. Analiziran je kult juga i artistska italoofilija. Razrađuju se motivi urbanog prostora, kulturnih znamenitosti, opisuje se kozmopolitizam, interes za rimsku i antičku kulturu te talijansku renesansnu kulturu. Opisan je romantičarski pejzaž. Putopisni subjekt iskazuje afirmativan odnos prema kulturnom drugom, a izdvojeni su i primjeri u kojima uspoređuje strano i vlastito. Opisane su noćne strane i motivi groblja. Pretpostavke su potkrijepljene citatima, a na kraju rada rezultati su sintetizirani u zaključku.

2. Književno stvaralaštvo Antuna Nemčića

Dubravko Jelčić navodi kako je Nemčić bio „među onim piscima svog vremena koji nisu pisali po narudžbi, a ni zbog vanjskih, praktično-patriotskih pobuda ili potreba.“ (Jelčić, 1997: 114) Nemčić svoj književni rad započinje poput mnogih književnika pisanjem pjesama. Objavio je mali broj pjesama u časopisima *Danica* i *Kolo*. Branimir Donat navodi kako su duže Nemčićeve pjesme bile vrlo uspješne, a u njima iščitava elemente za koje tvrdi da ih je kasnije obuhvatnije razvio August Šenoa u svojim *Povjesticama*. (Donat, 1965: 9) Antun Barac navodi kako iz Nemčićevih pjesama „ne izbija lirizam, već refleksija“. (Barac, 1954: 256) Također navodi kako „njegovi domoljubni stihovi uglavnom sadržavaju pouke i razmatranja o pojavama u doba preporoda“. (Isti: 256–257) Barac ističe pjesmu *Himna žrtvama 28. srpnja 1845.* kao najznačajniju književnikovu pjesmu. (Isti: 257) Barac izdvaja i pjesmu *Zbogom*, koju je Nemčić posvetio prijatelju Mirku Bogoviću koji se zaputio u Pariz te napominje: „iz nje se dobro vidi, čime se u doba ilirizma zanosila hrvatska omladina“. (Isti: 258) Upravo je Bogović, nakon Nemčićeve smrti prikupio i objavio *Pjesme Antuna Nemčića 1851. godine*. (Donat, 1965: 9)

Najpoznatije Nemčićevo djelo je putopis *Putositnice* objavljen u Zagrebu 1845. godine. Miroslav Šicel ističe *Putositnice* kao: „najvrijedniji i literarno najsnažniji putopis u razdoblju ilirizma“. (Šicel, 2004: 134) Barac navodi kako je djelo pisano „u maniri tadašnjih evropskih putopisaca“. (Barac, 1954: 258)

Kao značajna Nemčićeva djela Barac ističe razne tekstove upućene časopisima i novinama od kojih su se pojedini razvili kao samostalni članci ili feljtoni. Za njih zaključuje: „U njima se zrcali njegovo rodoljublje, njegov promatrački dar, ali se oni odlikuju i literarnošću“. (Isti: 260) Barac također ističe Nemčićev *Život Tome Blažeka* kao „najbolji književni portret iz razdoblja preporoda“. (Isti: 260)

Djela koja nisu objavljena za književnikova života su komedija *Kvas bez kruha, ili tko će biti veliki sudac?* i roman *Udes ljudski*. Šicel smatra kako je Nemčić „vjerojatno 1846. godine“ napisao „komediju *Varmegijska restauracija, ili tko će biti veliki sudac?*“. (Šicel, 2004: 158) Komediju je posthumno objavio Nemčićev „prijatelj Mirko Bogović 1854. pod naslovom *Kvas bez kruha ili: tko će biti veliki sudac? Vesela igra u četiri čina*“. (Isti: 158) Mnogi književni povjesničari slažu se da je *Udes ljudski* fragment romana, dok drugi tvrde da je fragment novele ili pripovijesti. Književnika je u završetku tog djela prekinula smrt, a također je posthumno objavljeno u *Nevenu* 1854. godine. Barac ističe kako je za procjenjivanje Nemčića važno ono što je književnik „sam za života objavio, a ne sve što je napisao“. (Barac, 1954: 255)

Barac opisuje Nemčića kao jednog od najboljih književnika u razdoblju ilirizma i po „književnoj vrijednosti“ pridaje mu mjesto „odmah iza Mažuranića, Vraza i Preradovića“. (Isti: 255) O njegovom književnom stvaralaštvu zaključuje: „O njegovim pjesmama mišljenja su neodređena; no o njegovoj prozi u spomenutom putopisu i drami izneseno je vrlo mnogo pohvalnih sudova.“. (Isti: 255)

Šicel zaključuje kako je cjelokupno razdoblje ilirizma zapravo „traženje vlastita izraza u mješavini utjecaja“ sve do pojave „izvanserijskog pisca tog doba – Augusta Šenoa“, a kao izuzetke i vrijedna djela navodi „*Grobničko polje* Dimitrija Demetre, *Putositnice* Antuna Nemčića i još poneko“. (Šicel, 2004: 289)

Jelčić ističe kako je Nemčić bio „prvenstveno zaokupljen umjetničkim smislom svog pisanja“ te da je kao književnik imao „visoki pojam o književnom stvaranju“. (Jelčić, 1997: 114) Također navodi što je književnik rekao o svojim djelima: „Sam je izjavio, skromno i kritično, da svoja djela ne objavljuje zato jer ih smatra umjetnički vrijednima, nego samo zato jer mu se čini da, trenutno, u nas nema boljih.“. (Isti: 114–115)

Ivo Frangeš piše kako je Nemčić „u najboljem smislu riječi pisac učen, školovan pa i načitan“. (Frangeš, 1975: 158) Također zaključuje: „Ako je Vraz bidermajerski lirik hrvatskoga sjeverozapada, Nemčić je svakako prozaik toga čednog, perifernog bidermajera“. (Isti: 158)

Svako valja na kraju spomenuti i jednu zanimljivost. Naime, prvi hrvatski epistolarni roman *Ispovijesti* Blaža Lorkovića, zapravo je „romansirana biografija završnih godina života pisca Antuna Nemčića (u romanu pod imenom Antun Gotovinski) koji u korespondenciji s Mirkom Bogovićem (u romanu Mirko Božić), opisujući neke sudbinske događaje iz svog života, govori i o raznim problemima u kojima se Hrvatska našla oko 1848. godine...“. (Šicel, 2004: 221)

3. Romantizam u hrvatskoj književnosti

Marijan Bobinac piše kako „književni leksikoni i priručnici romantizam obično predstavljaju kao školu, stil, pokret ili strujanje s početka 19. stoljeća u književnosti i umjetnosti“. (Bobinac, 2012: 7) No, on ističe kako romantizam treba shvatiti kao mnogo „širi fenomen“, koji i „danas ima svoje čvrsto mjesto u pučkom imaginariju svakodnevice te u djelatnostima poput turizma i gastronomije“. (Isti: 7) Također ističe kako se primjerice, romantizam u glazbi javlja „od početka 19. do početka 20. stoljeća“. (Isti: 14)

Aleksandar Flaker definira romantizam ili romantiku kao „ustaljeni književnokritički i književno povijesni pojam koji se u evropskim književnostima razvio kao opreka pojmu 'klasicizam' ili 'klasika'“. (Flaker, 1976: 105) Romantizam se u razvijenim europskim književnostima javlja potkraj 18. stoljeća i traje do sredine 19. stoljeća. Milivoj Solar upozorava na problematiku utvrđivanja trajanja epohe, budući da neka značajna djela nastaju prije dominiranja romantičarske poetike. (Solar, 2007: 320) Stoga se često govori i o razdoblju predromantizma ili sentimentalizma. Bobinac predromantizam označava kao „pomoćni pojam“, a ne periodizacijski, kojim se opisuju „raznovrsna strujanja unutar prosvjetiteljstva/(neo)klasicizma u kojima se anticipiraju formalni i tematski aspekti romantizma.“. (Bobinac, 2012: 87–88)

Prema Mirku Tomasoviću hrvatski romantizam je „neprijeporan: ima svoju prethodnu fazu, predromantizam, ima svoje trajanje, kad je dominantna, i produženo, postromantizam“. (Tomasović, 1998: 10) Tomasović ističe kako je „romantičarska prijelomnica“ u hrvatskoj književnosti „višestruko inducirana“ te da su „glavni pokretači tog cilja“ bili „jezik i preporodaj književnosti“. (Tomasović, 2009: 247–248) Bobinac ističe kako je jedno od temeljnih obilježja romantičarske poetike „prekid s prosvjetiteljsko-klasicističkom paradigmom i uspostavljanje opozicije prema konvencionalnim epohama“. (Bobinac, 2012: 145) Šicel napominje kako književnici na samom početku 19. stoljeća književni rad podređuju „stvaranju temeljnih pretpostavki za konstituiranje moderne hrvatske nacije“. (Šicel, 2004: 20) Također kao važno obilježje ističe svjetonazor Ivana Gundulića te njegovo „shvaćanje domovine kao idile, skladne sloge i harmoničnog odnosa prirode i čovjeka“. (Isti: 21) Tomasović kao „važan čimbenik književne komunikacije“ i zapravo širenja romantičarskog svjetonazora ističe časopise i novine, koji su pripomogli recepciji književnih tekstova i kod šire javnosti. (Tomasović, 2009: 256)

Romantizam je u hrvatskoj književnosti uspostavio tipične žanrove i vrste. Tomasović „vrijeme njegove punine uvjetno“ naznačuje „od Stanka Vraza do Augusta Šenoa, od pojave kanconijera *Dulabije* (1840.) do nedovršena povijesnog romanesknog spektakla *Kletva* (1881.).“

(Isti: 252) Tomasović naziva *Dulabije* i *Kletvu* „kamenima međašima“, ali definira „vremenski razmak od tridesetih do osamdesetih godina“ kao onaj u kojemu „reprezentativna glavnina književnih tekstova ima znakovita obilježja romantičarske poetike“. (Isti: 252)

Najčešća je tema pjesničkih tekstova u prvom redu ljubav te su takvi tekstovi nadmašili brojnošću i one domoljubne tematike. Flaker napominje kako „pojam romantička poezija razvija Stanko Vraz“. (Flaker, 1976: 107) Također ističe: „lirska pjesma s naglašenim lirskim subjektom postala je najraširenijom književnom vrstom“, a „na mjesto junačkog epa stupili su lirsko-epski spjevovi (poeme)“. (Isti: 111) Tomasović ističe kako suvremenija istraživanja preciziraju dva pravca razvijanja lirike u razdoblju romantizma. „Jedan je nazvan neopetrakizam (platonika ljubav, adoracija žene kao nadzemaljskog bića-anđela), a drugi repetrarkizam (pasivna imitacija davnih hrvatskih petrarkista), koji se uz to vraća leksiku i metrici iz hrvatskih kanconijera XVI. i XVII. stoljeća...“ (Tomasović, 2009: 262)

„Prekretnicu donosi početak 1830-ih godina“ kada se štokavsko narječje uzima kao temelj standardnog hrvatskog jezika. (Bobinac, 2012: 147) Nakon toga slijedi razdoblje reprezentativnih i žanrovski raznovrsnih djela. Kanconijer *Dulabije* (1840.) Stanka Vraza označava svojevrsni književni početak romantičarske poetike, a Tomasović ga označava kao „romantičarski neopetrakistički kanconijer“. (Tomasović, 2009: 263) Za lirsko-epski spjev *Grobničko polje* (1842.) Dimitrija Demetre Bobinac zaključuje kako je „romantična poema bajronskog tipa na hrvatskom“. (Bobinac, 2012: 148) Tomasović ističe: „povijesni događaj je samo povod za entuzijastički, putopisno diskursivni pjesmotvor, asocijativan uz to simbolikom lokaliteta s ugođajima noćnog i grobljanskog pjesništva i motivima tzv. sjete razvalina“. (Tomasović, 1998: 11) Demetra je napisao i tragediju *Teuta* (1844.), koja predstavlja „neosporni vrhunac njegovog dramskog stvaralaštva“. (Bobinac, 2012: 149) Tomasović tvrdi da iako je drama „visokog klasicističkog naboja“, uočljivo je i da se „Demeter služi i vrlo vidljivim postupcima i porukama romantičarskog teatra“. (Tomasović, 2009: 268) Bobinac *Kvas bez kruha* Antuna Nemčića opisuje kao „pojavu prve komedije novije hrvatske književnosti“ u kojoj se iščitava prepletanje „romantičarsko nacionalnog entuzijazma s kritičko satiričkom slikom suvremenog hrvatskog društva“. (Bobinac, 2012: 149) Nemčićeve *Putositnice* (1845.) predstavljaju najznačajniji putopis tog razdoblja. Putopisnom žanru svakako valja pridružiti i *Pogled u Bosnu* (1842.) Matije Mažuranića. Tomasović piše kako *Pogled u Bosnu* „donosi pitoreskne pojedinosti iz svakidašnjeg života, običaje“, koje je Mažuranić „umješno i slikovito podastirao čitateljima“. (Tomasović, 2009: 269) *Smrt Smail-age Čengića* (1846.) Ivana Mažuranića drži se remek-djelom hrvatskog romantizma. Tomasović ističe: „Romantičarska konstelacija *Smail-age* sluti se i u idealizaciji

nasuprotnih likova (starac – svećenik), u pratećem dekoru prirode, u odjelitoj crti postavljenoj između dobra i zla, moćnika i ugnjetenih, tame i svijetla, hrabrosti i kukakvštine, između nositelja pozitivnih i negativnih težnji i, dakako, u rodoljubnoj zamisli i poruci.“ (Isti: 274–275) Petar Preradović objavljuje zbirku *Prvenci* (1846.). Tomasović piše: „Preradović njeguje ljubavno pjesništvo poput Vraza, ali liriku tematski otvara i refleksivno problematizira sve do okultističkog granica. Mistički i ezoterični naglasci u krugu europskog pjesničkog romantizma, pa i stanovit egzistencijalni pesimizam odrazili su se u hrvatskoj književnosti u Preradovićevoj inačici.“ (Isti: 273) Ivan Kukuljević Sakcinski osim što se istaknuo kao prva osoba koja je progovorila hrvatskim jezikom u hrvatskom saboru, napisao je i značajnu dramu *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* (1839.). Naposljetku, August Šenoa, koji stoji na razmeđu dvaju razdoblja, a njegov značaj za hrvatsku književnost obilježen je tako što je razdoblje njegova stvaralaštva nazvano *Šenoino doba*. Šenoa je žanr povijesnog romana, doveo do vrhunca. Tomasović ističe kako je izvrsno na temelju stvarnog povijesnog prostora, vremena i likova umiješavši fiktionalne junake, dramatične zablude i dr. prilagodio uzorak Waltera Scottova modela povijesnog romana. (Tomasović, 1998: 13) Nemoguće je pobrojati sve književnike i djela nastala u tom razdoblju i naravno da nisu sva u potpunosti obilježena romantičarskom poetikom. Valja samo istaknuti kako se hrvatska književna produkcija u razdoblju romantizma i s obzirom na društvene i političke prilike, zaista može pohvaliti značajnim brojem djela, raznovrsnog žanra s određenim obilježjima poetike. Šicel o razdoblju romantizma zaključuje: „Romantizma, istina, ima već i kod Vraza, posebno Preradovića, a da ne spominjemo Šenou i Franju Markovića, ali ti su elementi romantičarske poetike ipak bili samo utkani u pore književnih djela koja su još uvijek pretežno sadržavale opće domoljubne poruke“. (Šicel, 2004: 286) Suprotno Šicelu Tomasović u svom radu, nakon estetske analize pobrojanih tekstova kojima pridružuje i *Dnevnik* Dragojle Jarnević, ističe kako je nedvojbeno da je romantizam u hrvatskoj književnosti bio prisutan i plodan. (Tomasović, 2009: 277-288) Također ističe kako „reprezentativna glavnina književnih tekstova ima znakove romantičarske tendencije i sastojke, i to s vidljivim refleksom na istorodnu europsku beletristiku“. (Tomasović, 1998: 10) Prema Tomasoviću „u korpusu hrvatskih tekstova“ mogu se iščitati elementi romantičarske poetike koji čine „nemali inventar književnosti romantizma iz razmjerno bogate zaklade“. (Isti: 13–14) Tomasović nabraja mnoštvo motiva i elemenata, primjerice: „odjeci grobljanske poezije (sepolkrizam), byronizam, schillerizam, 'la mélancolie des ruines', artistska italofilija, orijentalna mistika i egzotika, opstruirana ljubav zbog nejednaka staleškog položaja ili različitih vjeroispovijesti, mistika noći i bijeli tenebrizam (mjesečina), isticanje nesmiljene kobi pjesnika u životu i svijetu“ i mnoge druge. (Isti: 13–14)

4. Ukratko o žanru putopisa

Prema Milivoju Solaru „[p]utopis je književna vrsta u kojoj pisac iznosi doživljaje i dojmove o predjelima kojima je proputovao. Kompozicija je najčešće određena odlomcima s naznakom mjesta i vremena, a širok je raspon tematskih mogućnosti od opisa stvarnih predjela, ljudi i događaja i drugih kultura do fantastičnog zamišljanja imaginarnih svjetova.“ (2007: 305)

Ante Franić na početku svoje knjige ističe kako „usmeni putopisni iskazi i danas, kad se čovjek na svakom koraku susreće s raznovrsnim medijskim opisima mnogovrsnih putovanja, predstavljaju duhovni užitak.“ (Franić, 1985: 7–8) S druge strane, Dean Duda ističe kako se „dnevnik, autobiografija ili putopis“ kao pripovjedni žanr, često u književnosti opisuju „gotovo usput“, i samo ako pripadaju književnicima koji su već ostvarili svoje „mjesto u povijesti književnosti“. (Duda, 1998: 7)

Stil se razlikuje se po tome opisuje li književnik određeno mjesto, narod i običaj ili na temelju tih elemenata gradi fikcionalnu priču. Valja upozoriti da se putopis uvijek temelji na vjerodostojnom putovanju te ukoliko tekst samo gradi temu oko putovanja onda nije riječ o žanru putopisa. Prema tome, žanr putopisa pripada nefikcionalnim pripovjednim oblicima.

„Putovanje se može pojaviti kao povratak, preobrazba, potraga, istraživanje ili sazrijevanje, a može poprimiti i oblike tumačenja simbolične ili alegorijske strukture svijeta, života svetaca, hodočašća, procesa spoznaje i društvene analize.“ (Duda, 1998: 43)

Svaki putopisac stvara „kulturni katalog“ te je uvijek, u nekom pogledu „neosviješteni komparatist“ prema izvornom mjestu života. (Isti: 12) Ispripovijedano putovanje uvijek je subjektivno i na njega utječu razni elementi poput obrazovanja¹, umora, snalaženja u nepoznatom prostoru ili mogućnost pronalaska prijevoza, novčane mogućnosti i dr. No, kao i subjektivan, putopis svejedno može poslužiti kao povijesni izvor. Može opisivati neko važno mjesto ili događaj te običaje ljudi.

Sama struktura putopisa, otvara mnogo mogućnosti. Najčešće su pisani na temelju bilješki ili dnevnika, prepliću se elementi autobiografije, memoara, dnevnika i dr. Budući da je temeljni dio teksta putovanje sadrže i geografske i/ili etnografske činjenice. Svi ti i mnogi drugi elementi zapravo su rezultirali hibridnošću žanra.

¹ Pri tome se prvenstveno misli na poznavanje jezika ukoliko se putopisac nalazi u inozemstvu.

Duda definira „dva temeljna modela putovanja“, ali odmah napominje kako se zasigurno može ponuditi i kompleksnija klasifikacija. (Duda, 1998: 26) Prvi model označava kao: „Riječ je o smirenom i ustaljenom putovanju tijekom kojega prevladavaju vremenski dulji boravci u gradovima, što putnik koristi za razgledavanje kulturnopovijesnih spomenika i uživanje u umjetničkim djelima“. (Isti: 26–27) Drugi model je „itinerarijski smješten u prostor prirode“, a svrha takvog putovanja sastoji se u „obogaćenju vlastite osobnosti iskustvom drukčijega prostora i ljudi“. (Isti: 27) Već pri prvom pogledu na klasifikaciju, jasno je da se u oba modela zasigurno mogu iščitati romantičarski elementi.

Putnik je subjekt, odnosno „osnovni aktant putopisnog odvijanja zgodna“. (Isti, 1998: 75) Figura putnika česta je i u drugim književnim žanrovima, a samo putovanje predstavlja zapravo proces unutrašnjeg i izvanjskog samoblikovanja. Duda ističe: „u središtu književnih putopisa nalazi se subjekt putopisnoga diskurza, njegova moć opažanja i njezino jezično oblikovanje“. (Isti: 49) „Pripovijedanje i opisivanje temeljni su putopišćevi izražajni postupci“. (Isti: 48) Opis je temeljni instrument oblikovanja teksta jer se njime prikazuju osobe, pejzaži, mjesta, objekti i dr., a pripovijedanje obuhvaća „događajnost (zgone putnika-pripovjedača)“. (Isti: 48) Žanr putopisa, kao što je ranije rečeno, obilježen je subjektivnim očima promatrača. Krešimir Bagić ističe kako: „subjektivni opis pak istodobno želi informirati i proizvesti učinak na čitatelja te su u njemu vidljivi tragovi promatračevih emocija, stavova i vrijednosnih sudova“. (Bagić, 2012: 216) „Tri su glavne smjernice putopisnoga zapleta: zatečena stvarnost, nepredvidljivost putovanja i karakteristike putnikove osobnosti“. (Duda, 1998: 68) Duda označava čitatelja putopisa kao neku vrstu „suputnika ili turista“, a time se „putopisac promiče u dobro obaviještena vodiča“. (Isti: 148)

„Mijenjaju se razdoblja, žanrovske hijerarhije i književne mode, a putovanje je uvijek među najfrekventnijim temama.“ (Isti: 32)

5. Žanr putopisa u hrvatskoj književnosti romantizma

U razdoblju romantizma u hrvatskoj književnosti nastaju različiti putopisi. Prema Franiću putopisi romantizma, poput ostalih književnih djela tog razdoblja, obilježeni su prije svega „preporodno-patriotskim idejama i prosvjetiteljsko-didaktičkim nastojanjima“. (Franić, 1983: 19–20) Franić ističe: „prvi domaći putopisni zapisi pojavili su se u Danici 1839.“ (Isti: 25) Tada Ivan Trnski objavljuje tri dopisa: *Dopis domorodnoga putnika iz Dalmacije*, *Dopis iz Dalmacije* i *Dopis iz Tërsta*. Kao glavnu namjeru autora ističe „patriotski motivirano putovanje s ciljem djelovanja na patriotsku i nacionalnu svijest“ čitatelja. (Isti: 25–26) Franić kao ključne elemente dopisa izdvaja: „bratsku slogu, ilirske zanose, patriotski altruizam, slavu narodne prošlosti, i sl.“. (Isti: 26) Iako Franić navodi kako Trnski nije bio književno talentiran i uspješan te je u dopisima većinom isticao motiv domoljublja, ističe kako je on „prvi moderni hrvatski putopisac“. (Isti: 25–26)

Postoji nekoliko različitih autora te različitih dopisa, putopisnih izvještaja ili tekstova s temom putovanja, no reprezentativnim djelima razdoblja drže se putopisi: *Pogled u Bosnu* Matije Mažuranića, *Put u gornje strane* Stanka Vraza, *Putositnice* Anutna Nemčića i *Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Albanije, Krfa i Italije* Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Franić navodi kako putopisna proza Antuna Nemčića i Matije Mažuranića: „po umjetničkim kvalitetama stoji znatno iznad sve ostale putopisne proze ilirizma, a djelomično ide u red najboljih proznih ostvarenja u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća“. (Isti: 44)

Matija Mažuranić je u Bosni proveo godinu dana, a na nagovor svoje braće napisao je djelo inspirirano doživljajima na putu. *Pogled u Bosnu* objavljuje anonimno 1842. godine. Putopis nosi podnaslov *Kratak put u onu krajinu, učinjen 1839–40. po Jednom Domorodcu*, a Franić upozorava kako je upravo to prvi signal kako je djelo nastalo s „jakim patriotsko-ilirskim pobudama“. (Isti: 46) Franić zaključuje kako Mažuranić pripovijeda: „s prostosrdačnom naivnošću usmenoga (narodnog, pučkog) pripovjedača, kratko, izravno, bez uvijanja, u biti realistično ali s romantičnom, usmeno-tradicionalnom hiperbolicom“. (Isti: 47) Mažuranić je u putopisu opisao bosansku svakodnevicu, narod, običaje, ljubav, jezik, problematizirao razliku između istočnjačke i zapadne kulture i dr. Duda piše kako se u putopisu iščitavaju i elementi koji su tipični za „bajku ili usmenu narodnu priču“, a upravo je „zanimanje za narodnu priču“ signal romantičarskog obilježja teksta. (Duda, 1998:181)

Putopis Stanka Vraza nastao je prema ulomcima iz pisama. Vraz je na svoje putovanje krenuo 1841. godine. (Isti: 184) Franić navodi kako je djelo prožeto „ilirskim domoljubljem i

naglašenim lirizmom“ te kako je putopisac sve ono što je vidio i doživio prožeo „osjećajnim opisima s patriotskom poantom“. (Franić, 1983: 32) Duda putopisu *Put u gornje strane* pridaje mjesto „međupostaje“ između *Pogleda u Bosnu* i *Putositnica* te naglašava kako je Vraz pokušao ono što će Nemčić ostvariti u svome djelu. (Duda, 1998: 194) Duda naposljetku zaključuje kako je autor „iskoristio motiv tuge zbog odlaska iz Zagreba, koju je racionalno umirio stalnim romantičarskim argumentom domovinske koristi putovanja“. (Isti: 200) „U rasponu od izgleda preko povijesti do diskurzivne obrade područja otkrivaju se tragovi romantičarskih obilježja Vrazova putopisa.“ (Isti: 205)

Ivan Kukuljević Sakcinski istaknuo kao jedan od najutjecajnijih ljudi hrvatskog narodnog preporoda. U njegovu raznolikom književnom stvaralaštvu nalazi se i nekoliko putopisa. Duda ističe kako je putopis *Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Arbanije, Krfa i Italije* „sa stajališta posredovanja“ „možda najzanimljiviji hrvatski romantičarski putopis“. (Isti: 85) Sakcinski je poput Nemčića napisao putopis na temelju dnevnika, a objavljen je 1873. godine, čak 16 godina nakon putovanja. Sakcinski u proslavu ističe kako se nada da će njegovo djelo poslužiti i ostalim sunarodnjacima koji se odluče na putovanje, ali i napominje da slobodno isprave njegove pogreške ili nadopune ono što je izostavio. (Isti: 83) Duda ističe kako Sakcinski putopis započinje „s primjetnom količinom okvirne romantičarske literarnosti“. (Isti: 97) Putopisni subjekt „profilira između tuge zbog odlaska i znatiželje koja se jedino putovanjem može zadovoljiti“. (Isti: 112)

U pregledu korpusa hrvatskih romantičarskih putopisa može se iščitati mnogo elemenata koji pripadaju romantičarskoj poetici. Duda piše kako se: „odlazak u Bosnu, put u Carigrad, izlet na Plitvička jezera, obilazak žumberačkih uskoka, posjet Ozlju, razgledavanje zidina Okića ili putovanje u Italiju, posve uklapaju u romantičarki putopisni repertoar“. (Isti: 25–26) Duda također ističe kako su: „razvaline povijesnih zdanja, starine, predmeti iz povijesti kulture, gorštaci, prostodušan puk, priroda, gorski vrhovi, Orijent, egzotika nepoznatoga svijeta, njegovih navika i oblika života“ sve obilježja romantičarske poetike. (Isti: 27)

6. Elementi romantizma u Nemčićevim *Putositnicama*

Nemčićeve *Putositnice* objavljene su 1845. godine i predstavljaju vrhunac putopisnog žanra u razdoblju hrvatskog romantizma. Sam naslov djela izrazito je slikovit i stilogen. Drugi dio *Putositnica* objavljen je posthumno i nije dostigao uspjeh prvog djela. Dukat zaključuje: „ono što je napisano i sačuvano nije bilo ništa drugo no nacrt budućeg putopisa koji nažalost nije nikada završen“. (Dukat, 1965: 20) Nemčićeve *Putositnice* objavljene su pod inicijalima *A. N. G.*

Sam je *Predgovor* djela značajan. U njemu putopisni subjekt prije svega opisuje njemačku književnost kao zelenu, aludirajući na bogatstvo književne produkcije, a zaključuje da hrvatska književnost nije ni blizu toga. Zatim pripovijeda kako je odlučio tiskati djelo jer se hrvatski narod nije dovoljno duhovno obrazovao kako bih mogao prihvatiti dublje, ozbiljno znanje. Nadalje, upozorava čitatelja kako će u djelu naići na mnogo toga što nije očekivao, ali možda i tražiti nešto što nije opisano. U *Predgovoru* se saznaje i da je djelo pisano u Starom Gradu, u kasnoj jeseni 1844. godine. Nemčić u *Predgovoru* unaprijed kritički piše o recepciji djela napominjući: „Konačno tješim se još i time što je ovo djelo moj književni prvenac, koji ako se ne dopadne, dijelit će samo sudbinu veće strane srodnih pokušanja. Prvi bo štenci bacaju se ionako u vodu.“ (Nemčić, 1965: 33)

Šicel piše kako su Nemčićeve *Putositnice* „vrhunac tadašnjeg literarnog, ne samo putopisnog, kao posebnog žanra, nego proznog stvaralaštva u beletrističkom smislu uopće“. (Šicel, 2004: 134) Živančević pak piše: „unio je u svoj putopis erudiciju i maniru zapadnoevropske književne škole“. Frangeš opisuje *Putositnice* kao „primjer učene proze“, ali također i „nedovršeno obećanje“. (Frangeš, 1987: 158) Time aludira na drugi dio *Putositnica* koji je ostao nedovršen, ali je ipak objavljen. Frangeš zaključuje kako je Nemčić putopisac pisao kao: „etnograf, geograf, povjesničar, ali prije svega kao književnik, umjetnik, kojega zanima i privlači ono iznimno, bilo da se s njim slaže ili umno spori, navješćujući tako Augusta Šenou, pa i praskavi duhoviti stil Antuna Gustava Matoša.“ (Frangeš, 1999: 40) Tomasović prije svega ističe kako *Putositnice* pripadaju onoj vrsti „ilirske produkcije“ koja se i danas može čitati, odnosno implicira aktualnost teme, na što upozorava i Dukat. (Tomasović, 2009: 305) Tomasović također ističe kako je Nemčić „nadišao konvencije putopisnog žanra“ te „bez poteškoća korespondira s čitateljem“. (Isti: 307) Putopisni subjekt na nekoliko mjesta izravno se obraća čitatelju. Ponekad se ispričava zbog subjektivnih komentara, dok se u jednom dijelu čak ispričava zbog dosadnog i predugačkog opisa. Značajno mjesto je i sam kraj djela jer se tamo sentimentalno oprašta s „blagonaklonim čitateljem“. (Nemčić, 1965: 257) Franić ističe kako su *Putositnice* pisane: „originalnim humorističko-

feljtonističkim stilom, 'literarnim' jezikom u kojem su uz ostalo sadržane mnoge domišljato stvorene kovanice i posebne fraze“. (Franić, 1983: 55) Duda ističe da tekst *Putositnica* „nije samo perjanica žanra, već i cjelokupnoga književnog razdoblja“. (Duda, 1998: 151)

Putopisni subjekt putovanje započinje u Ludbregu (Jovia) 28. veljače 1843. godine. Odlazi prema Zagrebu, zatim u Karlovac, Rijeku te naposljetku posjećuje cilj svog putovanja – Italiju. Detaljno izvješćuje čitatelja o Trstu, Veneciji, Padovi, Veroni, ali i svim manjim mjestima i varošicama kroz koje prolazi. Važno je istaknuti da putnik ne putuje samo kako bi izvijestio čitatelja o geografskim i etnografskim činjenicama. Frangeš ističe kako: „Romantično vrijeme mijenja i smisao putovanja. Javlja se pojam *homo viator*: pojedinac koji putuje iz zadovoljstva, iz želje da posjeti, upozna i opiše strani svijet.“ (Frangeš, 1999: 36). Tomasović također ističe: „Nemčićev je izlet, naime, bio ne samo znatiželja za stranom zemljom nego i duhovna satisfakcija, neka vrsta kreativnog stimulansa, koji su u Italiji tražili romantičari“. (Tomasović, 2009: 313)

Putnik se naišao i na nekoliko nedaća na svome putovanju, tako se primjerice na povratku zadržao dulje u Trstu od planiranog jer vremenske prilike nisu dopuštale nastavak putovanja. Nakon toga odlazi u Maribor, Ljubljano, Beč, Graz te naposljetku slijedi povratak u Zagreb. Djelo je podijeljeno na manje podnaslove, a time su zapravo istaknuta mjesta koja se opisuju. Također pojedina potpoglavlja ukrašena su stihovima latinskih izreka te raznih stranih, ali i domaćih književnika. Nemčić primjerice ugrađuje stihove Hoffmann von Fallerslebena, L. Štura, Ovidija, V. Hugoa, ali i Vraza, Mihanovića, Gundulića te drugih književnika. Cjelokupno djelo zapravo je prepuno reminiscencijama te intertekstualnim elementima mnogih književnika, ali i drugih umjetnika. Sve to zapravo svjedoči o načitanosti i obrazovanosti samog putnika te njegovim interesima i svjetonazorima. Već na samom početku, u *Predgovoru*, poistovjećuje se s Rousseauom i apostolom Tomom. Putopisni subjekt opisuje talijanske i hrvatske lokalitete, kulturno povijesne znamenitosti, ali iskazuje i interes za svakodnevni život, običaje ljudi te prirodu. U poglavlju *Sudbina jednog dnevnika* piše kako je dao izraditi dnevnik, no naposljetku se saznaje kako su izvor za putopis bile razne bilješke, papirići i cedulje. U nastavku rada opisat će se izdvojeni primjeri romantičarskih elemenata u djelu *Putositnice*. Opisani su primjeri prvog dijela *Putositnica*, koje je sam autor objavio.

6.1. Nacionalno-domoljubna tematika

U romantizmu se javlja osobito shvaćanje domovine. Romantizam je u Hrvatskoj snažno obilježen narodnim preporodom i ilirskim pokretom. Domoljublje je izrazito važan motiv za romantičare kao izraz poštovanja, divljenja i cijenjenja vlastitog. Opisi ili veličanje domovine

uvijek su obilježeni izrazitom osjećajnošću. Duda ističe kako je hrvatskim romantičarskim putopiscima „briga za domovinu primarni interes“ te zaključuje „zato je u putopisima najčešći hrvatski itinerarij“. (Duda, 1998: 82) To pojašnjava kao potpuno razumljivu posljedicu „ideološkoga povijesnog okvira“. (Isti: 103)

Poglavlje *Zagreb* započinje simboličnim stihovima: „Oj Zagrebe, ti moj mili grade, / U tebi su moga roda nade; / Budi mu Atena mudra znanja, / Šparta dičnog za dom vojevanja.“ (Nemčić, 1965: 54) Putopisni subjekt time gradi usporedbu Zagreba sa značajnim antičkim središtima. Na kraju poglavlja putnik iskazuje tugu zato što napušta Zagreb. No, taj sentimentalni oproštaj od voljenog grada ipak pomalo zasjenjuju opaske domorodcima. Naime, kada putnik na početku posjećuje gospodina V. dočekuje ga njegova supruga koja mu na hrvatsko pitanje odgovara na njemačkom jeziku kako je gospodin u posjetu grofu. Taj odgovor na njemačkom jeziku izaziva ljutnju putopisnog subjekta. No, veću primjedbu pak iskazuje kada primijeti kako se na zagrebačkim trgovinama nalazi mnoštvo natpisa na njemačkom jeziku. Zaključuje kako je sve to rezultat nesloge te uzvikuje: „Kad će jedanput jezik ilirski iz potištenosti svoje uskrsnuti!“ (Isti: 57) U djelu se nalazi još nekoliko primjedbi i izraza nezadovoljstva, no oni su ipak zasjenjeni mnogobrojnim motivima domoljublja, slavne prošlosti, opisima domovinskog krajolika, štovanjem umrlih genija te izrazima nostalgije za rodnim krajem. Putopisni subjekt iskazuje veliko oduševljenje kada u Rijeci na „Ürmenjskoj pijaci“ začuje kako svira davorija. (Isti: 83) U Kraljevici pak pripovijeda: „Veoma me je veselilo kad sam u tečaju razgovora opazio da i naše krasne Primorke ljubav k narodnosti osjećaju i da ponos narodni u njih jošte izumro nije.“ (Isti: 95)

Motiv domoljublja iskazan je i u jednom događaju iz gostionice u Rijeci. Tada putopisni subjekt susreće svog prijatelja te navodi kako se nisu vidjeli devet godina. Uz to veže i usporedbu „Devet velevažnih godina za njega, za mene i za našu milu domovinu!“ (Isti: 84) Putopisni subjekt iskazuje osjećaj sreće koji ga je obasuo kada je zagrlio svog prijatelja i „vjernog domovine sina“ te naglašava da je tada „termometar domoljublja“ bio na točki vrenja. (Isti: 84) Događaj je izrazito simboličan, prvenstveno jer netom prije toga putopisni subjekt pripovijeda kako nije bio siguran nalazi li se u Rijeci ili Italiji s obzirom na ostale stvari koje su ga okruživale.

Zasigurno najznačajniji primjer iskazivanja ljubavi prema domovini opisana je u poglavlju *Jedna noć na moru*. Putopisni subjekt potaknut prizorom koji ga okružuje, napuštanjem domovine i noćnim ugođajem piše stihove voljenoj domovini.

„Gori nebo visoko,
Doli more duboko,
A ja u sredini
Noćnoj u tišini
Mislim na te, mâ jedina
Premilena domovina!“ (Nemčić, 1965: 109)

U svom sanjarenju, ponovno je prekinut. Naime, obraća mu se neki čovjek na talijanskom jeziku. Čime se dodatno pojačava kontrast iskazan u stihovima: „U dalek strani svijet; / U njem strani ljudi, / Jezik stran i čudi;“ te „Zalud sunce drugdje sija, / Moje srce ne razgrija!...“ (Isti: 109–110) Navedeni Nemčićevi stihovi aktualni su i danas i predstavljaju jednu od najpopularnijih pjesama u kojima je iskazana ljubav prema voljenoj domovini. Pjesma je čak uglazbljena, što svjedoči o njezinom veličini i značaju.

6.1.1. Nacionalna prošlost

Motiv slavne prošlosti opisan je u poglavlju *Grobničko polje*. Grobničko polje mjesto je legendarne bitke Hrvata i Tatara. Joanna Rapacka piše kako „izvori o legendarnoj bitci šute“, ali ističe kako se ipak pronalaze zapisi u „kasnijih kroničara, ali i stranih historiografa“. (Rapacka, 2002: 70) „Najveća popularnost te teme pada u razdoblje → ilirizma“. (Ista: 70) Osim dobro poznate poeme Dimitrija Demetra *Grobničko polje*, „detaljan opis bitke“ donosi Gedeon Maretić, a „Ivan Kukuljević Sakcinski obrađuje hrvatsku preradu Kotzebueove drame pod naslovom *Stjepko Šubić ili Bela IV. u Hrvatskoj*“. (Ista: 70) Rapacka ističe: „Grobnik postaje stalni predmet lirskih pjesničkih refleksija (između ostalih Ivan Mažuranić, Ivan Kukuljević, Stanko Vraz Petar Preradović)“, ali i „cilj romantičarskih hodočašća (Dimitrija Demeter, Antun Nemčić i Ivan Kukuljević)“. (Ista: 71) Naposljetku napominje: „U tih se autora grobnička bitka pojavljuje kao prilično složen idejni kompleks. Osim osnovnog značenja, tj. vizije hrvatske sudbine kao predziđa i s njome povezanog motiva nezahvalnosti Europe, ona ima i protuugarsko značenje.“ (Ista: 71)

Početak putopisnog poglavlja označen je stihovima Antuna Mihanovića, koji iskazuju slogu i minulu slavu prošlih dana. Putopisni subjekt uspoređuje Grobničko polje s amfiteatrom u kojemu se jednom riješila sudbina zapada. Potom pripovijeda priču iz narodne predaje o tome kako su Hrvati na Grobničkom polju porazili Tatara. Kako bi naglasio slavu minulih dana prostor opisuje kao tatarsko groblje. Hrvati su opisani kao „vjerna srca slavjanska“, a nabraja i mnoge hrabre junake: „Frankopani (Bartol i Miroslav), Lapsanović (kasnije Oršić), Kačić“, „Dragoša Hudin (praoca grofovske obitelji Drašković)“ te „Šubiće (poslije grofovi Zrinski)“. (Nemčić,

1965: 76–77) Iskazuje i svoje osjećaje, radost i tugu dok stoji na tom polju. Radost zbog genija naših predaka i slavne pobjede, a tugu zbog trenutnog stanja koje vlada u državi. Pita se: „Što je iz potomaka junačkih ovih pobjednika postalo?“. (Isti: 78) Tugu izražava jer trenutni vlasnik polja ne želi ustupiti mjesto za spomenik toj slavnoj prošlosti. Iako nesretan zbog nemogućnosti dizanja spomenika na poslijetku zaključuje: „dok uspomena slavnih djela srca slavjanska grije, dotle ipak ništa izgubljeno nije“. (Isti: 79) U poglavlju prevladavaju motivi ponovno slobodne domovine, slavnih predaka te štovanja umrlih genija. Putopisni subjekt također ističe kako su još uvijek žive pučke predaje koje svjedoče o istinitosti tog događaja.

O nacionalnoj prošlosti pripovijeda se i u poglavlju *Križevci*. Putopisni subjekt opisuje kako je najbolji pogled na taj „odavni slavni grad“ s brijega Trstenik. (Isti: 53) „Ovo nekada u Hrvatskoj znamenito mjesto – u kom su se još u vrijeme kralja Šišamana sabori držali – sastoji danas iz poširoka tri sokaka.“ (Isti: 52) Putopisni subjekt na početku pripovijeda kako je u Križevcima Koloman s hrvatskim poslanicima napravio ugovor te se nakon toga okrunio za hrvatskog kralja u Biogradu. Time se aludira na Pactu Conventu, odnosno „ugovor koji je navodno 1102. godine s Hrvatima sklopio ugarski kralj Koloman prije nego što je zasjeo na hrvatsko prijestolje; simbol dobrovoljnosti višestoljetne povezanosti Hrvatske s Ugarskom.“ (Rapacka, 2002: 138) Putopisni subjekt također upozorava da postoji nemali broj ljudi koji ne vjeruje u istinitost tog događaja te upozorava da o istinitosti svjedoči izvješće splitskog arhiđakona Tome. Rapacka također upozorava da su i „današnja mišljenja podijeljena“ te se pretpostavlja da su odredbe ugovara zapravo „izmišljene u 14. stoljeću“ kada i datira rukopis Tome Arhiđakona. (Ista: 138–139) Nadalje, tvrdi kako su odredbe ugovora u razdoblju narodnog preporoda bile značajne „u narastajućem sukobu s mladim i ekspanzivnim mađarskim nacionalizmom“, što je rezultiralo da je „dokument u to vrijeme postao jedan od temeljnih argumenta obrane ugrožene hrvatske političke i kulturne autonomije“. (Ista: 139–140) U poglavlju se spominje i kralj Zvonimir. Time se u tekst interpolira predaja o tragičnoj smrti i kletvi. Rapacka ističe: „Zvonimrov je lik u tradiciji obilježen višeznačnošću i tragizmom“. (Ista: 206) „U drugoj polovici 19. stoljeća Zvonimirova kruna postaje simbolom hrvatske državnosti, pojavljuje se kao važan element hrvatske državopravne ideologije i kao jedan od važnih simbola u ideologiji nacionalne nezavisnosti“. (Ista: 209) Odlomak putopisni subjekt završava mišlju: „tako bi i svrha učinjena nepravednomu onomu nu zajedno i bezuspješnom nastojanju ugarskih vladaoca, Hrvate silom oružja sebi pridružiti“. (Nemčić, 1965: 51)

Kada se putopisni subjekt nalazi u Ljubljani, odlazi na „brdo Kastela (Schlossberg)“, a tamo u kapeli vidi „grbove kranjskih knezova“, ali i onaj „Nikole Jurišića, Stjepana Frankopana i

mnogih inih obitelji“. (Nemčić, 1965: 250) Putopisni subjekt posjećuje i „Kasteo Zrinj“ te pripovijeda: „Al što veću zanimivost ovim zidinam negoli čovjekoljubivi zavod i romantični njih položaj zadaje, to su uspomene, premda žalosne, koje nad njim trepte.“ (Isti: 94) Putopisni subjekt ponovno aludira na nacionalnu prošlost, naime na tome mjestu 1671. godine ugovorena je Zrinsko-Frankopanska urota. Rapacka ističe kako hrvatska tradicija urotu „interpretira kao oslobodilački čin, a njezine junake smatra nositeljima hrvatske državne ideje i okružuje štovanjem kao mučenike za narodnu stvar“. (Rapacka, 2002: 181)

6.1.2. Domovinski krajolik

U žanru putopisa glavni subjekt je putnik, a on na komunikacijskoj razini mora imati primatelja obavijesti. Duda ističe kako je „većina hrvatskih romantičarskih putnika označena kategorijom *domoljublja* ili kategorijom *znatiželje*“, dok se s druge strane komunikacijskog kanala nalazi „*primatelj* komunikacije“, kojega „ponovno treba potražiti u kategorijama *domovine*, *hrvatske kulture*, odnosno matičnog prostora“. (Duda, 1998: 75) Kao što je ranije rečeno putopisni subjekt je *homo viator*, ali on predstavlja i obrazovanu osobu koja poznaje povijesne činjenice te isto tako spremno istražuje i uči o novim prostorima, običajima, gastronomiji i dr. „Putopisac opaža, saznaje i posreduje ono što smatra važnim i zanimljivim, sastavlja osobitu vrstu putopisne natuknice iz koje čitatelj može naučiti nešto o hrvatskim narodnim običajima, povijesti Rijeke, rimskom slikarstvu ili krajoliku između Venecije i Verone.“ (Isti: 122) Takvu vrstu natuknice „budući da taj putopišev rad nalikuje leksikografskoj djelatnosti“ Duda naziva „leksikon ili katalog“. (Isti: 122) „Zanimanje za jezik, običaje i svakodnevni život naroda, izgled domaćeg krajolika, kulturnu baštinu i nacionalnu povijest započinje neposrednim iskustvom, a nastavlja se posredovanjem stečenog znanja na hrvatskom jeziku.“ (Isti: 103)

Kada je riječ o domovinskom krajoliku čitatelj se zapravo može i upoznati s prostorima Hrvatske koji mu nisu poznati. Putopisni subjekt slikovito i osjećajno opisuje ruralne i urbane prostore domovine, nekad s divljenjem i radošću nad ljepotama, a ponekad s tugom zbog propadanja i oskudice ruralnih krajeva. Nakon duge vožnje iz Skrada stiže u Lokve: „Ovo seoce leži u skutu pećinastog jednog zavoja, kamenite njegove kuće mnogo priliče onima talijanskih seljaka. Ovdje se i pošta nahodi. Svijet je upravo iz crkve izlazio.“ (Nemčić, 1965: 68) U opisu se uvodi i usporedba s talijanskim mjestima, ali i zanimljiva obavijest kako iako je u pitanju malo selo u zabiti u nju dolazi i poštar. S druge strane kada se približava selu Severin opisuje prvotno sve ono što to malo mjesto okružuje, brjegove, strme stijene, Kupu i pećine, ali i vinograde i bršljan. „Nalijevo, s cestom upravo, vidi se Severin, nekada glava varmeđe istog imena, sada

neznatno seoce s rastrešenimi uzduž ceste kućami. Nalijevo druma stoji carina, nadesno oštarija, a u dnu prostrani nu starobitni kasteo Severin.“ (Nemčić, 1965: 63) Kada putopisni subjekt napušta Mrzlu Vodicu i putuje prema Kvarnerskom zaljevu, netom pred selom Jelenje opisuje prizor: „Kuće koje su simo i tamo stajale, bile su kao da su izumrle; vrata i kapci od prozorâ zatvoreni, a krovi sasma plosnati, čitavimi panji i velikim kamenjem natovareni za da ih bura ne zanese.“ (Isti: 73) Putopisni subjekt tada je okružen vremenskim neprilikama, snijegom i burom. Ovim opisom čak se dodatno pojačava kontrast koji će uslijediti na sljedećoj putničkoj postaji, a to je Kvarnerski zaljev. Putopisni subjekt nikada prije toga nije vidio more, tako da je taj prizor nabijen izrazitom osjećajnošću i oduševljenjem. Na samom početku djela, naime ističe izrazito osjećajno kako je od djetinjstva zavidio pticama koje neometano lete preko oceana i „obilaze“ svijet leteći u toplije krajeve.

Pri opisivanju urbanog prostora grada Rijeke putopisni subjekt najviše je dirnut prizorom luke i brodova. „Najveću živahnost žâlu naše Rijeke dadoše ribarske barke kojih međusobno natjecanje, veselo, nu zajedno i smjelo igranje s morskimi talasi, kao i fantastičkimi slikami narisane zastave od jedarâ, mnogo k zanimivosti prizora prinesoše. (Isti: 82) Nakon toga posjećuje tržnicu gdje začuje sviranje davorija, što ga izuzetno dirne, dok je već na slijedećoj postaji zbunjen nalazi li se on u Rijeci ili nekakvom talijanskom gradu. Naime, na vratima gostionice u koju ulazi nalazi se natpis na talijanskom jeziku. U opisu Rijeke izuzev samog prostora putopisni subjekt opisuje i ljude koje susreće. Tako na samom početku ima susret s policajcem, prikazuje i gospodaricu Cacaničku kao primjer prave Hrvatice, ali pripovijeda i o aktivnostima na ribarnici: ribarima, kupcima te naravno ribi. Putopisni subjekt pri posjeti gostionicama također opisuje ljude koji se tamo nalaze, ali donosi i detaljno izvješće o hrani i piću. Opisuje se i riječko kazalište te prostor oko njega: „Na malu pijacu pred kazalištem utiče do osam ulica. Među ovimi, tako zaradi svoje urednosti, kao i povećih kućâ 'Corso' nazvana, i ona, koja se od Fiumare počemši uz glavnu stražu do nekadašnje šecernice proteže, zaslužuje da bude napomenuta.“ (Isti: 85) Čitatelj o Rijeci dobiva pravo malo izvješće. Putopisni subjekt donosi i usporedbu starog grada s talijanskim Trstom, a zaključuje da grad karakterizira izrazita živahnost koja vlada na ulicama i sokacima.

Putopisni subjekt opisuje i motive ruševina kao spomenika slavne prošlosti: „Nalijevo, vrh litice brijega uz kojega vesta vodi, stoji nekadašnje gnijezdo pomorskih orlova: romantičke razvaline frankopanskog kastela Trsata...“ (Isti: 81) Pri posjeti toj utvrdi putopisni subjekt opisuje: „Ponosite nekoć dvorane koje su nijemi svjedoci radosnih sobeta bile gdje se je cvijet primorskog viteštva sastajao, leže kao jadna hrpa podrtinâ oko kojih bršljan ko uspomena okolo duha polaznika propliće. (Isti: 90)

Bagić ističe kako u romantizmu opis „prestaje biti preslika kakva krajolika ili prizora i postaje oblik povezivanja vanjskog i unutrašnjeg pejzaža, prirode i osjećaja“. Time je definirana ekspresivna funkcija opisa. (Bagić, 2012: 217) Flaker ističe kako su prije romantizma „priroda i pejzaž označavali samo dekor ili oznaku lokaliteta“ dok se u romantizmu razvija „paralelizam svojstven usmenom pjesništvu, podređen ekspresiji pjesnikovih osjećaja“. (Flaker, 1976: 113–114) Romantični opisi pejzaža često su povezani uz stanje samog subjekta, a naglasak je najčešće na osjećaju osamljenosti. Radnja se u putopisu temelji upravo na putovanju i opisivanju mjesta koje se posjećuje. Putopisni subjekt donosi realne prikaze lokaliteta koje ukrašava romantičarkom osjećajnošću. Duda ističe: „opis prirode najliterarniji je dio leksikona, budući da predstavlja jednu od ključnih lirskih tema europskog romantizma“. (Duda, 1998: 127) Kada putopisni subjekt odlazi iz Zagreba piše: „Na savskom mostu obazrem se jošte jedanput na Zagreb i na njegove krasne gore koje se iza varoša smjelo dižu. (...) Ja zašaptah ovim goram još jedanput moj srčani 'Zbogom!'. Najmiliji mog života sancij prše nad onimi prostori kano nemoćni golubovi od jastreba nemilo tjerani.“ (Nemčić, 1965: 57) U tekstu se iščitava motiv rodnog kraja i domoljublja, ali i osjećaj nemoći. Nakon toga putopisni subjekt pripovijeda kako se vozio pola sata udubljen u svoje misli te je pomalo sanjario, a prekinut je u tome samo zato što su kola stala. Nedugo nakon toga putopisni subjekt pripovijeda kako je dobio inspiraciju za pisanje balade gledajući jato vrana. Također upozorava da su ga te vrane trebalo jednostavno upozoriti na promjenu vremena, no u njemu se javlja inspiracija koja je prekinuta isključivo time što nije imao olovku i papir uza se. Putopisni subjekt upozorava kako u „miloj domovini“ ima „veličanstvenih prizora“, ali nažalost nema umjetnika koji bi takve prizore proslavili i prikazali. (Isti: 67) „Nježna zelen naših bukvika i brezovja, tamne omorikovine ili guste dubrave kojih visoka stabla jonskom stupovju naliče, prijatna skučenost naših brežuljaka, cvjetne naše livade i raznobojne njive, pećinaste glavice primorskih i šumoviti vrhi zagorskih planina, ova izmjena dvorovâ i razvalinâ, ova divlja značajnost naših gora združena s umiljatošću plodnih dolina...“ (Isti: 67–68) Putopisni subjekt opisuje idilični prostor domovinskog krajolika. Opisujući različitost prirode obuhvaća sve krajeve voljene domovine te uvodi i motiv „različitih slikovitih nošnja“ i „arkadski život naših pastijera“. (Isti: 68) Upravo opisom različitosti domovinskog krajolika, snažno je naglašeno: zajedništvo, nacionalizam i domoljublje. Motivi dubrave, arkadije i brežuljaka upućuju na sentimentalno-predromantičarske elemente u putopisu.

6.2. Artistička italofilija

Cilj je Nemčićeva putovanja bila Italija, Tomasović piše: „čežnja prema toj zemlji, naglasimo, dio je romantičarske osjećajnosti“. (Tomasović, 2009: 270) Duda pak ističe kako je

„Italija najprisutniji inozemni itinerarij hrvatskih romantičara, a najčešću je postaja među talijanskim gradovima Venecija“. (Duda, 1998: 104–105) Putopisni subjekt nakon razgovora s jednom Talijankom na maskeradi izgrađuje zanimanje i čežnju za Italijom. „Ja sam mislio o Italiji, o karnevalu mletačkom, o umotvorih Tiziana, Veroneza, o mašalah i modrom nebu talijanskom – o kanconetih i otrovih – o bodežih i ostalih podobnih prijatnih stvarih; i prvo nego sam kući došô, bijaše moja odluka: 'Ti se moraš zadnjih dana od pokladâ po pijaci sv. Marka u Mlecih šetati.““ (Nemčić, 1965: 42–43) U tom poglavlju saznaje se i kako putopisni subjekt ne vlada talijanskim jezikom, odnosno zna tek poneku frazu ili izraz, a samo putovanje između ostalog, naposljetku je rezultiralo i boljim poznavanjem tog jezika.

Prema putopisnom subjektu „čovjek je krasan i slavan stvor, pun božjih darova“ i „slobodan – može od jednog pola do drugoga hodat“ (Isti: 40) U nastavku poglavlja slikovito je opisano sve što može slobodan čovjek. „sad na razvalinah starog Rima nepostojanstvo ljudske sile promišljavat; ili se u Vatikanu diviti božanstvenoj iskri Raffaelâ. On može sad u Parizu – ovom salonu Europe – zabavljat se; sad pojam dobivati o nasladnostih jednog Lukula u sorbetteriji Florijana il Zurpila mletačkog...“ (Isti: 40) Uvode se i motivi: „helvetskih stijenah“, „gradovih Engleske“, „božanstvene kupelji u Drinopolju“ i mnogi dr. (Isti: 40) Tim opisom naglašen je romantičarski kozmopolitizam, odnosno afirmativan odnos prema kulturnom Drugom. „Stanovništvo Trsta sastoji se iz smjese malone svih europskih naroda.“ (Isti: 104) Pri tome prije svega naglašava nacionalnu različitost, ali sve prati osjećajem zanimanja i oduševljenja. Kada se nalazi na Trgu svetog Marka također sa oduševljenjem ističe kako se mogu čuti različiti jezici. Putopisni subjekt predstavlja strano s divljenjem i poštovanjem, u prvom redu to je prostor Italije. Dolazi do usporedbe stranog i vlastitog, čime nastoji jačati nacionalizam, ali ne u današnjem modernom shvaćanju pojma, već kao poticanje samosvijesti. Putopisni subjekt jasno primjerice izriče i primjedbu: „Imade u miloj našoj domovini veličanstvenih prizora u izobilju koji bi se s inostranimi usporediti mogli; ali nema ljudi koji bi s njimi upoznali, nema umjetnika kojih bi ih kist oživio i proslavio.“ (Isti: 67)

Putujući Italijom opisane su prije svega kulturne znamenitosti. Jedan od detaljnijih opisa je Trg svetog Marka, samo središte Venecije. Iscrpno se opisuje toranj sa zvonikom i lođom, zatim u drugom djelu kip Krilatog lava sv. Marka, ali i sve što se nalazi u blizini. Putopisni subjekt u Padovi opisuje katedralni hram, hram sv. Antuna i grob sveca, hram sv. Justine, palaču della Ragione i dr. Putopis sadrži mnoštvo iscrpnih i ukrašenih opisa mnogih talijanskih hramova, mostova, crkvi, kipova, vrtova, palača i sl. Putopisni subjekt u Veroni opisuje prije svega amfiteatar, a nakon toga slijedi potpoglavlje koje je naslovljen *Ostale znamenitosti Verone*. Ističe

kako je bilo nemoguće vidjeti sve njezine ljepote te kako ih je sa svojim suputnikom obišao u svega nekoliko sati, a realno je za istraživanje svih tih ljepota potrebno nekoliko dana. Putopisni subjekt tako je stvorio leksikon kulturno povijesnih obavijesti. Iako se u tekstu nalazi mnogo takvih opisa, Duda ističe kako se u *Putositnicama* zamjećuje „modernističko reduciranje kulturno povijesnih obavijesti i dominaciju motiva svakodnevnice u opisu grada“. (Duda, 1998: 124–125) Opisi svakodnevice usko su vezani uz urbane prostore, „ulazeći“ u gradove putopisni subjekt donosi opis samog prostora, ali i cesta te krajolika koji vode prema istome. Kada boravi u Trstu tako zamjećuje: „Trst kojeg procvjetanje u novije doba spada, sagrađen je također polag novijeg ukusa i pravilâ dobrog reda. Njegove su ulice prostrane, krasno taracane, riječju: sasvim dobro uređene.“ (Nemčić, 1965: 103) U opisima urbanih prostora putopisnog subjekta zamjećuje se interes za arhitekturu grada, izgled cesta, kuća, ali i samu cestovnu povezanost što često dovodi do usporedbe među gradovima. Tako primjerice zamjećuje veću živost u luci Venecije spram Trsta. Pri posjeti Trga sv. Marka u Veneciji putopisni subjekt nakon opisa kulturnih znamenitosti opisuje i ostale dijelove grada. Primjerice ističe kako se ispod arkada triju palača, koje ističe kao „poglaviti ures Markove pijace“ nalaze: „osim navedenih već kavana, knjigarnice i razni dućani od uresâ, kanoti svakovrsnih titrenâ, dragog kamenja i ostalih nakitnih naprava, nadalje trgovine glazbâ, slikâ, haljinâ itd.“ (Isti: 121)

Nakon toga opis je usmjeren na živost, odnosno mnoštvo ljudi i pjesmu. Pripovijedajući o domaćim ljudima ističe i njihovo zanimanje za turiste u vidu zarade. „Ako samo preko kanala brodiš, to te čekaju već trojica, četvorica na brijegu te pružaju svoju kapu.“ (Isti: 125) . Putopisni subjekt donosi iznimno slikovit opis samog grada, gradske luke, brodova, gondola i dr. U kontrastu opisa velebne crkve sv. Marka je „mrtva tišina“ koju putopisni subjekt ne može shvatiti. (Isti: 116) Naime, u trenutku kada je sa svojim suputnikom prvi put stajao ispred crkve oko njih nije bilo nikoga. U bogatim opisima predivne arhitekture grada stoje kontrastne male uličice, koje opisuje kao polumračni labirint. Putopisni subjekt ističe kako ljeti, kanali Venecije nisu osobito ugodni za „njušne živce“. (Isti: 129) Donoseći tako opis urbanog prostora Venecije sa svim njezinim ljepotama, ali i iskreno pripovijedajući i o negativnim stranama. Opisani su mletački dućani, gostionice, voćarnice, prodavaonice peradi i druga mjesta.

Putopisni subjekt boravio je u Veneciji dugo i u dva različita navrata. Pri prvom posjetu ukratko opisuje osnutak i povijest grada te iskazuje interes za rimsku povijest. Kroz cijeli njegov boravak u Italiji zamjećuje se interes za rimsku i antičku kulturu. U putopisu se nalazi i mnogo referenci na rimske i antičke bogove i junake, književnike, careve i sl. Spominju se tako Marcijal, Juvenal, Zeuksid, Sokrat, Horacije, Vergilije, August, Jupiter, Orest i dr. U duhovitom stilu tako

pripovijeda: „Neka mi čitatelj ne zamjeri što ga u gradu Livijâ, Aponâ i inih polubogova najprije u kavanu vodim, jer da se na sreću Antun ne zovem, to bi ja bez da mnogo razmišljam otprto rekô da je u Padovi najveća znamenitost 'Kavana'...“ (Isti: 139–140) Obraćajući se izravno čitatelju na zabavljački način implicira na rimskog povjesničara Livija, koji je rođen u Padovi. U većini opisa znamenitosti talijanskih gradova putopisni subjekt gotovo dokumentaristički prvotno opisuje povijesne činjenice i daje mnoštvo informacija čitatelju. Stoga se zaključuje da putopis nije samo zabavno štivo u kojemu se prati putnika na njegovu putovanju, već ima i edukacijsku ulogu. Povijesne digresije nisu detaljne i suhoparne, već sažete, najvažnije informacije o predjelima u kojima boravi često prožete romantičarskom osjećajnošću. U opisima Italije iščitava se divljenje prostoru bogate povijesti koje čitatelju donose, iako subjektivan, vrlo realan i slikovit opis prostora i navika ljudi.

Osim interesa za rimsku i antičku kulturu putopisni subjekt iskazuje interes i za talijansku renesansnu kulturu. Kada opisuje prostor Trga svetog Marka pripovijeda kako je i Petrarca napisao da ne postoji još jedna takva ulica negdje na svijetu, čime je dodatno naglašena ljepota i jedinstvenost prostora. Također pri opisu noćnih strana Venecije putopisni subjekt uvodi usporedbu s Danteovim *Paklom*. Tomasović piše: „Podsjećaja na talijansku književnost u Nemčićevu 'prvencu' ima razmjerno malo, ali su stoga čvrsti i indikativni.“ (Tomasović, 2009: 314) Putopisni subjekt ne spominje samo književnike, on se referira i detaljno izvještava i o drugim umjetnicima, posebno slikarima. Tako se primjerice poznati renesansi slikar Tiziano spominje nekoliko puta, a saznaje se mnogo i o njegovom životu. Osim njega nekoliko se puta pripovijeda i o arhitektu Palladiju. Kada putopisni subjekt stiže u Vicenzu, odmah ističe kako je to mjesto rođenja Palladija „kralja talijanskih gradilaca“. (Nemčić, 1965: 156) Sve te reminiscencije i zanimljivosti koje putopisni subjekt ističe na pojedinim prostorima potvrđuju njegovu obrazovanost i zanimanje za Italiju.

Boravak u Italiji probudio je u putopisnom subjektu jačanje domoljubnih osjećaja, ali i nostalgiju. *Jedno izvanredno poglavlje*, obilježeno stihovima Petra Preradovića donosi i usporedbu: „...jerbo Hrvatska, bilo te glede plodnosti prirode ili umiljatosti podneblja, s Italijom uopće posve usporediti se ne može (premda mi je dom moj mio i nezamjenjiv).“ (Isti: 173–174) Možda zapravo najotvoreniji prikaz ljepote Italije.

Putopisni subjekt opisuje i seoske gostionice u kojima je izrazito dirnut čistoćom i prostranošću prostora. Kako se za jednim stolom ručalo, donosi iznimno detaljan opis hrane na stolu. Time je čitatelju osvjedočena gastronomija Italije.

I u opisima talijanskih pejzaža iščitavaju se romantičarski elementi. Prolazeći kroz Vicenzu prema Veroni opisuje krajolik. „Uzato zabijeli i zora, a za čas obasja i sunašce visoke vrhunce već napolak raspupjelih joha i platana. Nadesno ukazivale su nam se modre Alpe talijanske Helvecije. Cvrkutajuće laste lijetale su put Euganejskih brežuljakâ gdje si u skutu škurozelenih maslina duh Laure i Petrarke riječi šapću koje samo oni razumjeti mogu kojih su duše srodne čare upile...“ (Isti: 154–155) Putopisni subjekt motivom svjetlosne metaforike podsjeća na staru rimsku provinciju. Referirajući se na Lauru i Petrarca uvodi motiv ljubavi, ljubavnog šapta i ljubavnika općenito. Prvim motivom izlaska sunca oslikan je romantičarski opis pejzaža. Na još jednom djelu putovanja putopisni subjekt također ostaje zatačen predivnim izlaskom sunca. Naglašava kako postoje neki prizori koje čovjek osjeća, ali opisati nikako ne može.

6.3. Tamne strane stvari i grobljanska motivika

„Mnogi predromantičari i romantičari snažno su bili fascinirani tamnim strana stvari, prirodnih pojava i ljudske psihe...“ (Bobinac, 2012: 248) Kada putopisni subjekt opisuje Veneciju kreće od opisa dnevnih aktivnosti i simbola grada koje potom stavlja u kontrast s noćnim životom. Prvi put kada se putopisni subjekt našao ispred crkve sv. Marka nikoga nije bilo, a navečer kada je izašao na ulice opisuje živost i mnogobrojnost ljudi. Iznimno je slikovit opis grada po noći. „Crno pokrivenne gondule plivaju po škurih talasih u kojih se sjene ogromnih zgrada ljuljaju. Turobno viri mjesec na visoke balkune koji su nekada stenjali od uzdisaja Desdemona i Bianka. Ovaj mrak koji jedva ukazuje tavisne obrise predmeta koji se duhu ko sjene prošasnosti čine, ova tišina u kojoj samo pljuskanje morskih talasa ili udarac od vesla kadikad zamni...“ (Nemčić, 1965: 133) Putopisni subjekt ističe kako sve te stvari, odnosno slika grada, utječe na čovjeka. U njemu ta slika grada budi prisjećanje na djela Schillera, Puškina, Shakespearea i Coopera. Putopisni subjekt za noć Mletaka gradi usporedbu, njezina ljepota može se usporediti i s danom, ali i ističe da je kao i politika katkad okrutna te često nadilazi i Danteov *Pakao*. Bobinac zaključuje kako „fenomeni noći“ u romantizmu postaju „izvorištem neiscrpane i iznimno produktivne fantazije, prostranstva neodređenosti, mnogoznačnosti, ali jednako tako i prostranstva začaranosti i strahota.“ (Bobinac, 2012: 248–249) Također prema Bobincu „noć oslobađa kreativne snage mašte“, što u navedenom primjeru *Putositnica* predstavlja upravo impliciranje Danteova *Pakla*. (Isti: 249)

Jezovitost se iščitava u opisu tamnice *Pozzi Piombi*. Ona se nalazi ispod dvorane, koja ima pogled na velebnu luku. Opis je prvenstveno iskazan kontrastom „Pod rajem ovog velikoljepja širi se pakao strahovitosti.“ (Nemčić, 1965: 213) Opisuje ih kao „grozovite“ državne tamnice.

(Nemčić, 1965: 213) „U ove tamne, tijesne i vlažne uze koje mrtvačkim rakama priliče, zakapali su se nekoć živi ljudi.“ (Isti: 213) Izrazito ekspresivnom rečenicom putopisni subjekt gradi usporedbu tamnice i groba. Na kraju ističe kako je ljude koji su bili osuđeni, čekala samo smrt ili vječita tmina i olovni krovovi. Nakon toga putopisni subjekt opisuje olovne tamne krovove i patnju koju su prolazili osuđenici. Također se hiperbolom „ječi 37 milijuna smrtnih grijeha“ u usporedbi s veličinom prostora naglašavaju strahote i mučenja koje su prolazili zarobljenici. (Isti: 214)

Iznimno je zanimljiv opis *Veronskog groblja*. Putopisni subjekt prije svega opisuje „aleju cipresa“ koja vodi prema groblju. (Isti: 169) Potom naglašava kako su svi ljudi upravo na groblju jednaki, ističući prije svega kako na tom mjestu nije važna vjeroispovijest. Također napominje kako je to najljepše groblje koje je ikada vidio. Kada se ponovno vraća u Veneciju također opisuje groblje, ali je u tom dijelu veći naglasak stavljen na pogrebne običaje Mletaka. Pri opisu grobova obitelji Scaligeri uvodi čitatelja rečenicom: „Odavle išli smo na jedno mjesto koje ne bijaše upravo posve kadro razvedriti ćud moju.“ (Isti: 165) Obitelj Scaligeri predstavlja usporedbom malog zemljišta, ali velike taštine, što se najviše vidi upravo na njihovim grobovima. Taštinu naglašava i usporedbom kako su članovi obitelji htjeli imati ponositije i dragocjenije grobove jedni od drugih. Putopisni subjekt zaključuje kako bi bilo bolje da su svoje bogatstvo potrošili na plemenitije ciljeve jer bi tako postali slavni i zauvijek upamćeni u povijesti. Na kraju svega označava „poslije smrti sjati“ kao bolest cijele nacije Talijana jer je vidio malo „običnih“ grobova. (Isti: 166) Na svom putovanju primijetio je kako je Talijanima izrazito važna veličina i sjaj groba, a to potvrđuje time što je takvih vidio bezbroj.

7. Zaključak

Antun Nemčić ostavio je iza sebe raznolik žanrovski opus, ali i mnoge fragmente i bilješke, a prerana smrt spriječila ga je u daljnjem književnom radu. Njegovo najznačajnije djelo je putopis *Putositnice*, objavljen u Zagrebu 1845. godine. Putopis je nastao kao rezultat dugo iščekivanog putovanja u Italiju, mjesto inspiracije mnogih europskih romantičara.

Putopisni subjekt *Putositnica* putuje iz zadovoljstva i znatiželje, otkriva svijet artistske Italije, ali i izvješćuje o prostorima voljene domovine. Nemčić je bio visoko obrazovan i upućen u povijesne činjenice i izvore, ali spreman opet iznova istraživati i učiti. Tako primjerice na početku putopisni subjekt obavještava čitatelja kako se njegovo znanje talijanskog jezika sastoji tek od nekoliko fraza i izraza, a nakon boravka u Italiji sretno zaključuje kako je obogatio poznavanje istoga. Žanr putopisa obilježen je subjektivizmom jer se svijet promatra iz očiju pojedinca koji o njemu donosi svoj sud, ali kao i takav putopisni subjekt *Putositnica* nastoji prikazati realnu sliku kulturnih znamenitosti, narodnih običaja, urbanih i ruralnih prostora te svega što ga okružuje. Opisi i pripovijedanje putopisnog subjekta puni su romantičarske osjećajnosti. U *Putositnicama* se iščitava i usmjerenost romantičarske estetike na stvaranje, kreativnost i eksperimentiranje. Putopisni subjekt istražujući o nekim mjestima i ljudima daje samo usputne komentare, ali i primjedbe dok primjerice boraveći u Veneciji donosi pravu malu studiju tog grada. Analizirajući obilježja romantizma u *Putositnicama* potvrđuje se pripadnost predložka romantičarskoj poetici. Razdoblje romantizma u Hrvatskoj snažno je obilježeno narodnim preporodom i ilirskim pokretom, te time romantičarsko shvaćanje motiva domovine dobiva posebni značaj. Iako je cilj putopisnog subjekta bila Italija djelo je prepuno motiva domoljublja. U *Putositnicama* iščitavaju se motivi domoljublja, slavne prošlosti, motivi razvalina kao spomenika slavne prošlosti, kult šovanja umrlog genija, osjećajni opisi domovinskog ruralnog i urbanog prostora, narodnih običaja i ljudi, domoljubne pjesme te pučke predaje i vjerovanja. Putopisni subjekt inspiriran noćnim ugođajem i napuštanjem domovine piše osjećajima i nostalgijom nabijenu pjesmu voljenoj domovini. Radosno se pripovijeda o sunarodnjacima koje susreće u inozemstvu, a koji nisu izgubili ljubav prema voljenoj naciji. Pojedina poglavlja *Putositnica* ukrašena su i stihovima cijenjenih domaćih književnika. Putopisni subjekt razvija čežnju i interes za posjet Italiji. Pri tome se na pojedinim mjestima iščitava usporedba domaćeg i stranog prostora, krajolika, ljudi i običaja, a time se s jedne strane iščitava romantičarski nacionalizam, ali i romantičarski kozmopolitizam. Putopisni subjekt u afirmativnom odnosu prema Italiji donosi motive kulturnih znamenitosti, urbanih i ruralnih prostora, ljudi, običaja, gostionica, gastronomije, interes za antičku i rimsku kulturu, ali i talijansku renesansu i dr. U

Putositnicama iščitava se i romantičarski opis krajolika, onaj prožet izrazitom osjećajnošću. Osim mnogo motiva svjetlosne metaforike, primjerice čestog motiva izlazećeg sunca iščitavaju se i motivi tamnih noćnih strana i motivi groblja. *Putositnice* imaju edukativnu ulogu, prikazani su domaći i strani prostori s geografskim obilježjima, opisuju se narodni običaji i ljudi, pripovijeda se o povijesnim događajima, opisana je flora, gastronomija, pripovijeda se o značajnim povijesnim osobama i dr. Prema tome djelo predstavlja katalog znanja, s jedne strane afirmativnog prikaza Italije, a s druge strane pozitivno prezentiranje domovine. Putopis opisuje i negativne strane, tako primjerice putopisni subjekt pripovijeda o umoru, neispavanosti i vremenskim neprilikama, unosi primjedbe domaćoj vlasti i ljudima. Opisuju se i zabačeni ruralni prostori te nesnosni smrad velikih urbanih središta, ali i nasrtljivi Talijani koji su na svaki način spremni zaraditi od turista. Nemčić djelo piše humorno feljtonističkim stilom tako da je čitatelj na svakom mjestu na zanimljiv, a često i zabavljajući način upoznat s prostorom. *Putositnice* su najznačajniji putopis razdoblja romantizma i značajno djelo hrvatske književnosti, a suvremenom čitatelju svakako predstavljaju zanimljivo književno djelo.

8. Literatura

Predmetna literatura

Nemčić, Antun. 1965. u knj. A. Nemčić. *Putositnice. Udes ljudski. Kvas bez kruha. Članci i feljtoni*, PSHK, knj. 34. Zagreb: Matica hrvatska, Zora, str. 31–270.

Stručna literatura

Bagić, Krešimir. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.

Barac, Antun. 1954. *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije, knjiga I. : Književnost ilirizma*. Zagreb: JAZU.

Bobinac, Marijan. 2012. *Uvod u romantizam*. Zagreb: Leykam international.

Donat, Branimir. „Antun Nemčić“, u knj. Nemčić, Antun. 1965. *Putositnice. Udes ljudski. Kvas bez kruha. Članci i feljtoni*, PSHK, knj. 34. Zagreb: Matica hrvatska, Zora, str. 7–30.

Duda, Dean. 1998. *Priča i putovanje : Hrvatski romantičarski putopis kao pripovjedni žanr*. Zagreb: Matica hrvatska.

Flaker, Aleksandar. 1976. *Stilske formacije*. Zagreb: Liber.

Frangeš, Ivo. 1987. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb – Ljubljana: Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba.

Frangeš, Ivo. 1999. „Nemčićev 'Pogled u Veneciju' (Putositnice)“. *Dani hvarskog kazališta*, knj. 25., *Hrvatska književnost od preporoda do Šenoine doba*, ur. Nikola Batušić et. al.. Split: Književni krug, str. 35–45.

Franić, Ante. 1983. *Hrvatski putopisi romantizma*. Zadar: Narodni list.

Jelčić, Dubravko. 1997. *Povijest hrvatske književnosti : Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Zagreb: Naklada Pavičić.

Rapacka, Joanna. 2002. *Leksikon hrvatskih tradicija*. Zagreb: Matica hrvatska.

Solar, Milivoj. 2007. *Književni leksikon : Pisci. Djela. Pojmovi*. Zagreb : Matica hrvatska.

Šicel, Miroslav. 2004. *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I. : Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750–1881)*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Tomasović, Mirko. 2009. *Domaća tradicija i europski obzor*. Split: Književni krug, str. 246–279.

Tomasović, Mirko. 1998. "Razdoblje romantizma u hrvatskoj književnosti". *Dani Hvarskog kazališta*, knj. 24., *Hrvatska književnost u doba preporoda (ilirizam, romantizam)*, ur. Nikola Batušić et. al.. Split: Književni krug, str. 5–15.

Živančević. Milorad. „Ilirizam“, u knj. Živančević, Milorad, Frangeš, Ivo. 1975. *Povijest hrvatske književnosti, knjiga : Ilirizam Realizam*. Zagreb : Liber, Mladost. str. 7–217.